

Universell utformning

- Hur går det till?

Ett guide för dig...

Som arbetar inom privat, offentlig och ideell sektor och vill veta mer om hur du kan arbeta för ökad tillgänglighet genom att använda Universell utformning.

1. Vad är Universell utformning?

Universell utformning innebär att alla nya tjänster, produkter och miljöer redan från början utformas i en inkluderande process för att samhället ska bli så tillgängligt som möjligt.

Begreppet definieras i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Funktionsrättskonventionen – en konvention som Sverige har åtagit sig att följa.

Definition av Universell utformning

Universell utformning handlar om:

“... sådan utformning av produkter, miljöer, program och tjänster att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning utan behov av anpassning eller specialutformning.

”Universell utformning” ska inte utesluta hjälpmedel för enskilda grupper av personer med funktionsnedsättning där så behövs.”

Källa: FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Tillgänglighet i tre delar

Tillgänglighet är en grundläggande förutsättning för att personer med funktionsnedsättning ska kunna leva självständigt och delta fullt ut på lika villkor i samhället.

Rätten till tillgång (right to access) är en rättighet i sig. Den garanterar alla människor tillträde till alla platser och serviceinrättningar som är avsedda för allmänheten. Nekas den rättigheten handlar det om diskriminering.

1. Ska användas för allt nytt

FN skriver i en kommentar till Funktionsrättskonventionen att Universell utformning gäller för alla nya byggnader, miljöer eller tjänster som vänder sig till allmänheten.

2. Befintliga hinder ska tas bort

Samhället ska också systematiskt ta bort de hinder för tillgänglighet som redan har uppstått med hjälp av standarder.

3. Skydd mot diskriminering

Individer har rätt till **skälig anpassning** i specifika situationer och skyddas i diskrimineringslagstiftning.

2. Vem har ansvaret?

Den svenska staten har ansvar för att de rättigheter som finns med i Funktionrättskonventionen blir verklighet.

Det innebär bland annat att såväl statens myndigheter som regioner, kommuner och landsting ska se till att samhället är tillgängligt för alla människor, även för personer med olika funktionsnedsättningar.

Alla offentliga verksamheter i Sverige ska också säkerställa att företag och andra privata aktörer gör alla sina tjänster - som riktar sig till allmänheten - tillgängliga.

Här är en sammanfattning av vad statliga myndigheter, regioner, kommuner och landsting förbundit sig att göra för att universell utformning ska bli en utgångspunkt vid utformningen av samhället:

- Alla nya produkter, tjänster och miljöer i samhället ska utformas **så att de är tillgängliga för alla**.
- Staten ska också **stödja och bedriva forskning och utveckling** som handlar om universell utformning.
- Staten ska **öka medvetenheten i samhället** om tillgänglighet och universell utformning.

Universell utformning i Sverige

Svenska myndigheter har redan börjat införa universell utformning som arbets sätt inom olika verksamhetsområden.

Här ser du exempel på vad som är på gång och hur universell utformning kommer in i samhällsstyrningen:

- Universell utformning är en av fyra inriktningar för den nationella **funktionshinderpolitiken** med Funktionsrättskonventionen som utgångspunkt.
- Universell utformning finns med i regeringens politik för gestaltad livsmiljö.
- Betydande medel har de senaste åren anslagits till **forskning och utveckling** med inriktning mot universell utformning via de statliga myndigheterna Formas och Vinnova.
- I **offentlig upphandling** ska det ställas krav på tillgänglighet utifrån alla användares behov. Det gäller för allt som ska användas av den offentliga sektorn och av anställda i myndigheter.

I den nationella strategin för upphandling betonas att det är viktigt att upphandlande myndigheter och enheter i ett tidigt skede tillämpar principen om universell utformning.

- **Agenda 2030** är en handlingsplan som antagits av FN:s medlemsländer med mottot att ingen ska lämnas utanför. Funktionsrättskonventionens rättigheter är nära kopplade till Agenda 2030 och universell utformning är en viktig utgångspunkt för statens och kommunernas arbete med att förverkliga agendan.

3. Hur går det till?

Det finns ett nytt verktyg

I mars 2019 fastställdes den nya europastandarden "Universell utformning – Tillgänglighet genom universell utformning inom produkter, varor och tjänster – utvidgar spektrumet av användare".

Standarden heter **EN-17161**.

Syftet med standarden är att förstå vad tillgänglighet genom universell utformning är och integrera det i hela organisationen. Det handlar om att utgå från den mänskliga mångfalden

Standarden kan exempelvis användas i arbetet med Agenda 2030, för att ställa krav på leverantörer vid offentlig upphandling. Den hjälper också organisationer att uppfylla lagkrav på tillgänglighet.

Icke-användarna först!

Universell utformning beskrivs i standarden som en process **för att uppnå tillgänglighet**, för att så många som möjligt ska få tillgång till, förstå och kunna använda produkter och tjänster. Standardens utgångspunkt är att alla användare ska göras delaktiga i utvecklingsprocesser så tidigt som möjligt - och genom hela användningskedjan.

Då är det också viktigt att först identifiera de som inte är användare idag och förstå vad det beror på.

1) Börja med något konkret. Identifiera ett utvecklings- eller innovationsprojekt som är på gång!

Det kan handla om stora eller små projekt som berör människor - exempelvis att bygga en skola eller att köpa in ny IT-utrustning, kopiator eller intranät för anställda.

2) Vilka berörs och på vilket sätt?

Gör en bild av vilka nämnder, företag och organisationer som påverkar hela användningskedjan. Är alla införstådda med att uppnå tillgänglighet för fler genom universell utformning?

3) Identifiera ”icke-användarna”

Det handlar om att ta reda på vilka som inte kommer till tals och som riskerar att hamna utanför på grund av olika hinder. Det kan till exempel handla om ålder, språk eller funktionsnedsättning.

- Hur kan ni involvera personer tidigt i processen för att få kunskap om hinder och skapa en samskapande process för att utveckla lösningar som fungerar för fler?

Övergripande frågor:

- Finns det acceptans **i ledningen** för att människor har lika rättigheter, oavsett förutsättningar?
- Finns tillgänglighet genom universell utformning med i **styrdokument**?
- Finns **kunskap och stödsystem** på plats?
Hur ser det ut i olika delar av er verksamhet?

Den här guiden har tagits fram av projektet
Rätt från början.

Det treåriga projektet Rätt från början startade 2019 och drivs av Funktionsrätt Sverige i samverkan med Certec vid Lunds tekniska högskola och med stöd av Arvsfonden.

Kontakt

Tor Gustafsson, kommunikatör/administratör
E-post: tor.gustafsson@funktionsratt.se

Emil Erdtman, doktorand/processledare
E-post: emil.erdman@funktionsratt.se

Följ projektet på webbplatsen: rattfranborjan.nu

Är du intresserad av att använda standarden om tillgänglighet genom Universell utformning?

Du kan provläsa den via Svenska institutet för standarder, SIS. Din organisation kan också köpa den från SIS. Webbplats: www.sis.se